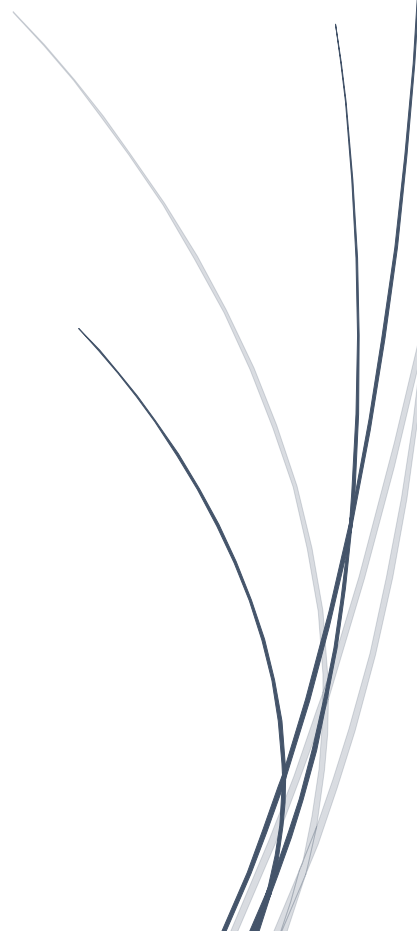

אַלְפֹן הַנְּתִיבִים

אברהם תורגמן, אפרת

הוֹרָאָה. הדרכה בדרך פסקי הלכה.
תִּיבָה זו מזכרת בנתיבי-עם בהקשרים שונים וכפי שאדגים
להלן : שְׁלוֹשָׁה עֲמוּדֵי הַהוֹרָאָה; מוֹרֵי הוֹרָאָה; קִיפּוּלְנוּ הוֹרָאָת
מִרְבֵּי; הוֹרָאָה יוֹצֵאת פְּהִינוּמָא; פְּשֻטָּה הוֹרָאָה; גְּדוּלַת פְּעֻלַת הוֹרָאָה וְעוֹד.

א. נתיבי-עם – סימן קיח סעיף א

הנתיבי-עם דן לגבי אדם שאמר בתפילה : "מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמְשֻפֵט" בעשרת ימי תשובה
במקום "הַמֶּלֶךְ הַמְשֻפֵט", האם עליו לחזור או לא?

(א) ומר"ה ועד יוה"ך וכו'.

(ב) ע' בכה"ח¹ שהביא ס' הבן איש חי² שאם אמר : "מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמְשֻפֵט" שאינו חוזר,
וסמך את שתי ידיו עליו להורות הלכה למעשה.

(ג) ואני תמה אקרא :

1. שמאחר שמרן כתב בהדיא (ד) **דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש - שלושת עמודי ההוראה** - כולו סבירא להו דבדיעבד נמי לא יצא, וכ"כ הראב"ד בפירוש, וכ"ד הרדב"ז, (ה) וכ"פ מרן בס' תקפ"ב כמ"ש הברכ"י כאן, וכ"פ הפר"ח ומט"י שם, וכן היא מסקנתו של מרן חיד"א כאן, ומאמ"ר וש"ץ.
2. א"כ לא נוכל לעבור על דבריהם בְּשֵׁאֵט נְפֶשׁ, מפני רוב רבני אשכנז שסוברים להיפך, כי המה יוצאים ביד רמ"א ולדעתו אינו חוזר, מה שאין כן **אנן בדין דבתר מרן אזלינן, לא נזוז מהוראתו...**
3. ונגד **שלושת עמודי ההוראה** לא אזלינן בתר רובא של האחרונים, זה פשוט.
4. וכך היה נהוג כל הזמן בירושלם להשיב לכל שואל : "שתפלתו אינה תפילה וצריך לחזור", אלא שעכשו שנדפסו מחזורים 'תפלת ישרים' ההולכים בעקבות הבן א"ח וכתיב בהם שאינו חוזר התחילו לפקפק בהוראה, ולכן הננו להודיעם בזה שהפר"ח והש"ץ והברכ"י שהמה רבני ירושלם דפקיעי שמייהו סברי מרנן כמרן ז"ל.
5. וכן הלכתא קבועה לדורות בדין הספרדים והירושלמים בפרט. ועיין בס' ברכת יוסף ח"ב שאסף כל הסוברים שחוזר והסכים עמהם, ודחה ס' השכנה"ג שחידש שלא לחזור.
- 6.

עלי נתיבים

(א) ז"ל השו"ע : ומר"ה ועד יום הכפורים חותם : "הַמֶּלֶךְ הַמְשֻפֵט".
הגה : מיהו אם אמר : "מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמְשֻפֵט", אין צריך לחזור, ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים "הַאֵל אוֹהֵב צְדָקָה וּמְשֻפֵט" (הר"י סוף פ"ק דברכות, טור והגהות מנהגים).

(ב) וטעמו של הבן איש חי הוא - משום שהזכיר "מֶלֶךְ" ולכן אינו חוזר, ואע"ג דמר"ן השו"ע פסק שחוזר, קי"ל 'ספק ברכות להקל' ואפילו כנגד סברת מר"ן ז"ל וכמ"ש בסה"ק מקבציאל.

(ג) תמיהתו מההכרעה של הבא"ח והכה"ח שהלך אחריו נובעת מו' סיבות כנ"ל:

1. הכרעת **שלושת עמודי ההוראה**.
 2. רשימת כל הפוסקים שהביא דס"ל שצריך לחזור.
 3. דעת מרן השו"ע שהולכים אנו אחר פסקיו.
 4. הכרעת **שלושת עמודי ההוראה** היא הקובעת אפילו נגד רוב אחרונים.
 5. כך המנהג בירושלים וכן דעת רבניה : הפר"ח, שלמי ציבור והחיד"א.
 6. הלכה קבועה.
- ע"פ כל אלו יש לפסוק שצריך לחזור, וכן הלכה!

¹ ס"ק א.

² שנה ראשונה, פרשת נצבים סעיף יט.

(ד) הבית יוסף בהקדמתו לספרו כתב את היסוד והכלל לפסיקותיו וז"ל :
ולכן הסכמתי בדעתי, כי להיות **שְׁלוֹשֶׁת עֲמוּדֵי הַהוֹרָאָה** אשר בית ישראל נשען
עליהם בהוראותיהם הלא המה : **הרי"ף והרמב"ם והרא"ש** ז"ל, אמרתי אל לבי
שבמקום ששניים מהם מסכימים לדעת אחת - נפסוק הלכה כמותם, אם לא
במקצת מקומות שכל חכמי ישראל או רובם חולקין על הדעת ההוא, ולכן פשט
המנהג בהיפך.

(ה) סעיף א : בעשרת ימי תשובה אומר... "הַמֶּלֶךְ הַמְשֻׁפָּט" ... ואם טעה או שהוא
מסופק... אם הוא ב"הַמֶּלֶךְ הַמְשֻׁפָּט" - אם נזכר קודם שעקר רגליו, חוזר לברכת
"הַשִּׁיבָה" ואומר משם ואילך על הסדר; ואם לא נזכר עד שעקר רגליו - חוזר
לראש.

וחוזר הַנְּתִיבֵי-עַם על הלכה זו בסימן תקפב סעיף א וז"ל :

בירושלם כל **מוֹרֵי הוֹרָאָה** פוסקים שאם אמר : "מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמְשֻׁפָּט" חזר...
ועיין באה"ח¹ כאן, שכתב דהגם דהברכ"י גופיה כתב לעיל בסימן ז, דבפלוגתא דרבוואתא
בספק ברכות אזלינן להקל אפילו נגד פסק מרן, נידון דידן שאני ע"ש, כיון **דְּשְׁלוֹשֶׁת**
עֲמוּדֵי הַהוֹרָאָה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כולהו הצריכו לחזור לראש כפשט הסוגיא לפי
גירסתנו, וכ"ד הטור והפר"ח מארי דאתרין וג"ע מרן החיד"א.
וכתב עוד שם משם פתח הדביר, דבזה לא אמרינן 'ספק ברכות להקל', כיון דכולהו קדמאי
רבוואתא סבירא להו הכי.

ב. נְתִיבֵי-עַם

סימן שו סעיף יא : ושאונו **שְׁקִיבְלָנוּ הוֹרָאוֹת מֶרֶן**, שרי לן לומר לגוי לבנות בית בארץ ישראל,
דאיכא למיחש לאיזו תקלה שהיא, ולא חיישינן לס' המ"ד שכתבת הנכרים מדרבנן.

דיני יבום וחליצה סעיף ו : אנן בארץ ישראל ומלכות מצרים ודמשק וארם-צובה, ובני המערב
פנימי וחיצון וכל ערי סוריה וכל גלילות טורקיה **קִיבְלָנוּ הוֹרָאוֹת מֶרֶן** ז"ל...

דיני קי"ל (קים לי) סעיף ג : ^(א) ועיין למהראנ"ח³ ח"א סימן קט, שכתב דבני ספרד **קִבְלוּ**
הוֹרָאוֹת הַשׁו"ע באיסור והיתר אפילו לקולא...

עֲלֵי נְתִיבִים

^(א) וכבר נתקבל הרב (הבית יוסף) עלינו במקומנו לָרַב **ללכת אחר הוראותיו**.

וכ"כ בתשובה אחרת⁴ : מ"מ לענין מעשה, אין לנו אלא לשית לב לדעת גדולי
האחרונים סוף הוראה כדת מה לעשות ככל אשר הורו הם למעשה, וסברת
הגדולים הרא"ם והרי"ק ז"ל הלא היא כתובה **בספר הרב 'בית יוסף' ומי יכניס**
ראשו ביניהם.

וכבר כתב על ענין זה באורך ובטוב טעם ודעת הרשל"צ הרב יצחק יוסף במבוא
לחיבורו ילקוט יוסף "דרך פסיקת ההלכה – קבלת הוראות מרן השו"ע".

³ רבי אליהו בן חיים, נ"ע בשנת ה"א ש"ע (1610).

⁴ סימן נט.

ג. נְתִיבֵי-עַם – סימן תקלא סעיף ב

(א) הַנְּתִיבֵי-עַם דן בסעיף זה בענין גילוח בחול המועד.

תחילה הביא דברי הטור בשם ר"ת, שאם גילח בערב הרגל מותר לגלח בחול המועד. ואח"כ הביא דעת החולקים, גדולי הפוסקים, הב"י וכל האחרונים שדחו סברא זו מהלכה, זולת (ב) הנודע ביהודה שהתיר את הגילוח דוקא ע"י פועל שאין לו מה יאכל. ועוד הביא שם דברי מרן החיד"א שכתב בספרו 'שם הגדולים'⁵ בערכו של הנודע ביהודה (ג) וסיפר הרבה בשבחו רמז לדעתו הנ"ל : ואם בענין גילוח בחול המועד (ד) **נְטָה קו**.⁶ וחתם להלכה : וא"כ אחרי כל הדברים האלה, (ה) **הוֹרָאָה יוֹצֵאת בְּהִינוּמָא** שאין להיתר זה יסוד מוצק, והקלות יִחַדְלוֹן.⁷

עַלֵי נְתִיבִים

(א) דעת השו"ע : אין מגלחין במועד, אפילו אם גילח קודם מועד.

(ב) ז"ל בשו"ת נודע ביהודה⁸ : ולכן נלפע"ד שעכ"פ אם גילח בערב הרגל, שכבר יש לנו עמוד של ברזל לסמוך על רבינו תם, ואף שחלקו עליו הפוסקים כולם, מ"מ ע"י פועל שאין לו מה יאכל נלע"ד להתיר. ובפרט למי שהולך ובא אצל השרים ודוכסים ורגיל לספר בכל עת שצער גדול הוא לו בגופו לגדל שער וגם ללעג ולקלס בעיני השרים. שמותר לאיש כזה לסמוך על היתר הנ"ל.

(ג) וז"ל : תשובותיו מיוסדות על אדני הפלפול והסברא, חריפות ובקיאות, והרביץ תורה בישראל בספריו ותלמידיו. ואם בענין גלוח בחוה"מ נְטָה קו, מ"מ החכם בחכמתו יכיר מספריו כי רב הוא, ומופלא מגדולי הדור, גאון עז תהלות ישראל, וגדול כבודו, ודי בזה וְאֵזֶן מְלִין תִּבְחָן.⁹

(ד) נראה שכוונתו בזה שהנודע ביהודה נטה להלכה בענין הגילוח בחוה"מ מהקו הכללי שהלכו בו רוב ככל הפוסקים.

ובשו"ת יוסף אומץ¹⁰ חלק על דברי הנוב"י ומקצת דבריו : ובבואי לאמשטרדאם ידעתי משו"ת נודע ביהודה חדשות מעתה ששם התיר הרב גלוח בחול המועד אם גלח מעי"ט ע"י פועל שאין לו מה יאכל.

אז אמרתי אכן נודע הדבר אשר דברו הנך אינשי דסגן דברי נרגן, ואולם בו בפרק ראיתי אשר תקף אזרו חיל הגאונים רב של ברלין ורב של אמשטרדאם וחלקו עליו, ונדפס בספר בנין אריאל. גם ידעתי נאמנה שרבני גאוני פולין ואשכנז **היטב חרה להם על היתר זה וכמעט נגעו בכבוד הרב.**

ואין ספק כי רבני א"י וקושטנדינה רבתי ואיזמיר ושלוניקי וכל טורקיא"ה ומצרים ודמשק וארם צובה וערי המערב פנימי וחיצון כולם יסכימו עם רבני פולין ואשכנז **נגד הגאון** מהר"ר יחזקאל הרב המחבר נודע ביהודה. כי בימי מרן ז"ל כבר היו

⁵ מערכת ספרים ערך (ט) נודע ביהודה.

⁶ ע"פ מ"ש ישעיהו מד, יג : חֲרַשׁ עֲצִים, **נְטָה קו**, יִתְאַרְהוּ בְשָׂרְד... – שם המשמעות היא שהנגר מותח על העץ קו (קנה מידה) כדי לקבוע את מדות הקרש, הנדרש לעשיית הפסל (דעת מקרא).

⁷ ע"פ מ"ש בשמות ט, כט : וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ מִשָּׁה, כְּצִאתִי אֶת הָעִיר, אֶפְרַשׁ אֶת כְּפִי אֶל ה', הַקְלוֹת יִחַדְלוֹן וְהַבְרֵד לֹא יִהְיֶה עוֹד, לְמַעַן תִּדְעַ, כִּי לֹה' הָאָרֶץ.

⁸ מהדורא קמא - אורח חיים סימן יג.

⁹ איוב יב, יא.

¹⁰ סימן ז. שו"ת וחיידושי דינים, מאת החיד"א. בשולי הספר : 'קשר אמיץ' - הגהות והשמטות לספר, ו'קצ"ר אמיץ' - מפתחות לספר. החיד"א קרא לספרו 'יוסף אומץ' גימטריא של שמו 'חיים יוסף דוד אזולאי'.

מגלחים זקנם כמ"ש בספר יין המשומר. וזה כמה מאות שנים **שנתפשט איסורו בכל ישראל**... וכבר בחיים חיותו של הרב הנז' עם שהיה גדול בחכמה ובמנין כמה מגדולי הזמן **התריסו נגדו**. וגרם שאפילו מי שאינו ראוי להיות תלמיד תלמידו של הגאון ז"ל נטל עטרה ואמר 'אני חולק על הרב'.

(ה) עשה המחבר היקש, כמו כלה היוצאת בְּהִינוּמָא כך הוראה יוצאת בְּהִינוּמָא.

במשנה¹¹ אמרו "אם יש עדים שיצאת בְּהִינוּמָא..." , ופירש רע"ב¹² 'הינומא' - איכא מ"ד: חופה של הדס שעושים לבתולות, ואיכא מ"ד: צעיף שנותנים על העינים ומתנממת בו.

וכאן עניינו הלכה היוצאת נקיה וברה, ברוב הוד והדר, אַחַר שכן פסקו רוב ככל הפוסקים, וחלש יסודם של דעת המתירים.

(ו) אפשר לפרש שזהו פועל יוצא אחר הצגת שלל דעות האוסרים וההכרעה כמותם, ואפשר שזו בקשתו של המחבר שיחדלו קולות המתירים, ואולי אפשר לפרש כשני הפירושים גם יחד, תוצאה ובקשה.

עש"ק לסדר חיי שָׁרָה, כ"ו מרחשון ה'תשפ"א

¹¹ מסכת כתובות פרק ב משנה א.

¹² וכן בגמ' כתובות ז' ע"ב.